

ÖNCELİKLER YOL HARİTASI BELGESİ

DEĞERLER İNŞASI 2023-2053 MEDENİYET İNŞASI - TÜRKİYE VİZYONU “Referans Değerler, Kurumlar, Kişiler”

SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM

Bulduğumuz toplumsal, zamansal ve mekânsal bağlamın bir önceki dönemle tıpatıp aynı olduğunu söyleyemeyiz. Hatta bu dönemsal bağlamları birbirinden ayırmak dahi yapay bir uğraştır. Ancak, her şeyin buharlaşıp gittiğini, geçmişten hiçbir şey kalmadığını söylemek de mümkün değildir. Bir önceki dönemden devralınan medeniyet mirası ardından gelen kuşakları muhakkak etkiler ama şimdiki zamanda tecrübe edilen medeniyet deneyimi de öncekinden farklı olacaktır. Belki de temel sorun bu farklılıkları ve sürekliliği tespit etmekte yatar.

Aslında, farklılıkların devamlılığı dışlamadığını ancak değişimin işaretleri olduğunu da söyleyebiliriz. Bütün bu tartışma “sosyal dünya insandan bağımsız bir varlıktır” ile “sosyal dünya tümüyle insandan ibarettir ve onun eseridir” önermeleri arasındaki gerilimden kaynaklanmaktadır. Kısaca, orta noktada “Sosyal dünya insan tarafından inşa edilse dahi, insan bunu tamamen istediği gibi yapamaz” önermesinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan sosyal dünya; bir bakıma çağlar ve coğrafyalar arası etkileşimin, bir bakıma da inşa edici özneler arası etkileşimin birlikte oluşturdukları bir üründür. İnsanlar kendi dünyalarını geçmişten devreden şartlar üzerinde inşa ederler. Bu durum insanın elini kolunu tamamen olmasa da bir noktaya kadar bağlamaktadır.

Geçmiş zamana ve zamanın akışına baktığımızda tüm çabalara rağmen insanın, mevcudu tümüyle korumaya güç yetiremediği açıktır. Önemli olan “zamanın ruhu” ile “bizim olan” arasında anlamlı bir bağ ve ağ kurabilmektir; bu noktada tarih incelemeleri kadar, zamanın getirdiği şartların da incelenmesi ve bu iki alandan elde edilen veriler ışığında bize ait olanın sürekli olarak yeniden inşa/ihya edilmesidir. Bunun için “tarihte ne oldu”, “şimdi değişen ne”, “değişimin sürükleyici dinamikleri nelerdir” “var olan nasıl gerçekleşti” ve “bundan sonra ne tür değişiklikler olabilir” soruları iyi cevaplanmalıdır. Bu cevaplar “değişim ve süreklilik” arasındaki gerilimin nasıl çözümlenebileceği konusuna da ayrıca ışık tutacaktır.

Örneğin; varoluşu içerik, biçim ve nefes olarak sürekli değişen, aynı zamanda değişime karşı en kırılğan olan kurumlardan “okul”, “mabed”, “aile” gibi yapılar, kendi süreklilikleri içinde değişime nasıl cevap vermektedirler ve bu dinamizme nasıl ayak uydurmaktadırlar, sorularına verilecek cevaplar “gerilimin” çözümlenmesi için önemlidir.

100-200 yıl öncesiyle kıyaslandığında bu kurumların aynı kaynaklara, aynı özelliklere ve aynı işlevlere sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Bir başka açıdan; “süreklilik ve değişim arasındaki gerilimin kaynağı” olarak, toplumda var olan “kurumlar ebet-müddettir” algısı da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu türden algı haritalarını dikkate almadan kurumların bugünü ve geleceği ile ilgili öngörülerde bulunmak imkan dahilinde değildir. Bu nedenle, eğitim, dil ve edebiyat, örgütler, cemiyetler, dernekler ve vakıflar gibi alanlarda faaliyet gösteren kurumların iktisadi, teknolojik, siyasi, toplumsal ve kültürel değişimler çerçevesinde yeniden ele alınması gerekmektedir.

***

Bizlere görsel bir şölen sunmak üzere kurgulanmış günümüzün yaygın ve baskın olan tüketim kültürü, herhangi bir medeniyet unsurunu ihya etmeyi neredeyse imkânsız kılmaktadır. Gösteriş toplumu, hızlı değişim ve akışkanlığa açık hâldedir. Hakim olan bu yapı evrenin çok yavaş gerçekleşen bir değişim üzerinden varlığını kalıcı kıldığını düşünen bakış açısıyla çelişkilidir. Bu bakış açısına göre evrende var olduğu düşünülen denge - bugün içinde bulunduğumuz toplumsal ortamdaki gibi - nispeten daha hızlı şekilde bozulup yeniden kurularak, güvensiz bir ortamın oluşmasına neden olmaktadır. Günümüzde, 20. yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı ve benzeri bölgesel buhranlardan çok daha kötülerinin yaşanmayacağına dair insanlığın elinde herhangi bir güvence yoktur.

Bu aşamada, bazı kültürel değerlerin de birer denge unsuru olduğu ileri sürülebilir. Dünya sevgisi ile ahiret inancı, biyolojik ihtiyaçlar ile değerler, hırs ile kanaat, kibir ile tevazu, gerçekçilik ile mefkûrecilik, bireysellik ile toplumsallık, güç ile adalet, tahammülsüzlük ile hoşgörü, rekabet ile dayanışmacılık, geçmiş ile mevcut durum, yerel ile küresel gibi birçok olgu arasında kültürel değerler üzerinden anlamlı bir bağ ve denge kurulamazsa, istikrarlı ve öngörülebilir bir dünyadan söz edilemeyeceği açıktır. Ehliyet, liyakat, sadakat, had bilme, tevazu, takva (üstünlüğün maddi imkanlara değil Allah ile yapılan misakı kavi tutmaya bağlı ve dolayısıyla insanlarca ölçülemez olduğunu kabul etmek), adalet, eşitlik, tevekkül gibi değerlerin ihyası denge noktası oluşturma bakımından ehemmiyet arz etmektedir.

***

İnsanın doğa ile çekişmesinin bugün ulaştığı düzeyin ön plana çıkarttığı unsur insanın yaşam alanlarını yaygın olarak şehirlerin oluşturduğudur. Bu yüzden medeniyet (civilization) ile şehir (city) kavramları arasında yakın bir ilişki vardır. Şehrin yaşanılabilir hâle getirilmesi için güzellik (hüsn) kavramının yeniden ele alınmasında fayda vardır.

Güzelliğin farklı pek çok tanımı arasından konuyla ilgili tanım olarak şunu ele alalım: Herhangi bir sisteme veya bir bütüne yararlı olan güzel, zararlı olan çirkindir. Şehirlerin bu anlayış etrafında “güzelleştirilmesi” ve içindeki insanlara dostane olabilecek şekilde düzenlenmesi önemlidir. Bunu gerçekleştirmek ise katılımcı ve ciddi stratejik planlamalar sayesinde olabilecektir. Bir bireyin, bir evin, bir binanın, bir sokağın, bir caddenin, bir semtin, bir ilçenin, bir şehrin, bir ülkenin, bir kıtanın ve tüm dünyanın yeniden güzel kılınmasının formülü bu tanımda bulunmaktadır. Yararlı olanları yapmak, zararlılardan uzak kalmak. Yararlı ve zararlı olanların tespiti için yapılacak olan müzakere ve müsademeler ise insanın tekamülü için elverişli ortamı oluşturacaktır.

Şehrin stratejik olarak planlanmasında onu farklı boyutta yaşayanlar (engelliler, turistler vb.) için de uyumlu olacak şekilde organize etmek bulunmaktadır. Güzellik için turizm ve kültür işlerinin de şehrin organizasyonunda mutlaka göz önünde bulundurulması gerekir. Bu, yaşadığımız mekânı salt ekonomik değer olarak görmediğimizi ve bizatihi güzelliğe önem verdiğimizizi göstermenin bir adımı olabilir. Bu amaçla mütevazı kuluçka ortamlar oluşturularak güzelin bir yerde tesis edilmesi ve daha sonra yaygınlaştırılması da sağlanabilir. Şehirler için tenezzüh fikri esastır. Yaşadığın mekâna yaptığın müdahale tenezzüh fikrinden ne kadar uzaksa o kadar doğallıktan uzaklaştık diyebilir miyiz? Yaşadığın mekâna yaptığın müdahale ne kadar kibre yakın ve kul olmaya uzaksa o kadar doğal değil diyebilir miyiz? Bu aşamada gökdelen ve İslam Peygamberinin bir sahabenin evindeki cihannümayı gördüğünde onu yıktırana kadar konuşmaması örneği yerinde midir? Doğayı kullanılamaz hâle getirmeden, doğayı ve çevreyi öldürmeden kullanma (kul kılma) imkânı var mıdır?

Medeniyet; gastronomi, moda, mimari gibi vazgeçilebilir ve edebiyat, siyaset, musiki gibi vazgeçilemez unsurları ile birlikte tanımlanmalıdır. Temel ihtiyaçların yapay kalıplara dökülerek karşılanması ile ortaya çıkan bütünlüğe “**medeniyet**”, bu esnada ortaya çıkan ürünlere de “**kültür**” denir. İhtiyaçların karşılanması doğaya müdahaleyi kaçınılmaz kılmaktadır. Bizi rahatsız eden veya etmeyen müdahalelerin hepsi doğanın içinde cereyan eder. Bu bakımdan taş yığını çorak bir arazi ile taş yığını çorak bir şehir arasındaki bağlantı düşünmeye değerdir.

Özgürlük ve medeniyet gibi kavramların doğru tanımları, iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak, yararlı olana yönelip zararlı olanı uzak tutmak, yaşanan mekân ve zamana müdahalelerin kibirden uzak ve insan haysiyetine uygun yani nezih olması gibi ilkeler bu konuda yol gösterici olabilir.

Türkiye’de yaşayanlar olarak bizim tüm insanlarla birlikte içinde bulunduğumuz güzellik (hüsn ve nezahet) ve medeniyet yarışında şunu demek istiyoruz: Dünyada uyuşarak değil ama gerçek manada yaşanacak en iyi yer Türkiye’dir. Teknik, teknolojik, bilimsel, sanatsal ve sınai alanlarda bu yarış devam etmektedir. Bu alanda söyleyecek bir sözümüzün olmasını istiyorsak bize özgü olanı ortaya çıkarmamız, bunun günümüz koşullarında ne anlama geldiğini doğru ve gerçekçi bir şekilde tespit ederek idealist bir ruhla yoğurmamız ve daha sonra dünyaya sunmamız gerektiğine inancımız sonsuzdur.

***

Dünya sevgisi ile ahiret inancı arasındaki gerilim de medeniyet bilinci konusunda temel farklılıklardan birini teşkil etmektedir. Batı medeniyetinin mevcut gücü ile laiklik/sekülerlik olgusu arasındaki ilişki göz ardı edilemez. Ne var ki, çağdaş insanın karşılaştığı sorunları aşma çabasıyla kadim medeniyet tasavvuru sunabilmek için “dünya bizim için ne ifade eder?” sorusunun cevaplanması gerekir. Birçok öğretilere göre dünya Yaradan’ı tanımak maksadıyla içinde bulunduğumuz süslü ve geçici bir hapisanedir. Öyleyse, dünyaya hak ettiği kadar değer verme ile dünyamızı güzelleştirme arasında bulunan gerilim nasıl çözülecektir?

İslam Peygamberinin bir sözünde; “bu dünyada yolcu gibi olun” buyurulmaktadır. Yolculuk - ilkesel olarak - yanına acil ihtiyaçların dışında bir şey almamak demektir. Fazla eşya yolculuğu zorlaştırır. Sürekli yolcu olan ve yolculuk yapan biri için biriktirmek yoktur ya da çok azdır. Öte yandan, bugün yaşadığımız dünyada yerleşiklik değerli olandır. Çağımızda yanına her şeyi buldurmaya çalışan, biriktiren ve daha iyisini edinmeye gayret eden bir eğilim söz konusudur. Yerleşiklik, inkârı mümkün olmayan ve geriye dönüşü çok zor olan bir olgu ise çare nedir? Yerleşiklik içinde daimi yolculuk hâli nasıl yakalanacaktır? Ehlidünya iken ehliukba olunabilir mi?

Batı dünyası, dünya savaşları gibi büyük buhranların çıkış ve odak noktası olsa da iktisadi, siyasi güç, bilimsel ve teknolojik imkânlar sayesinde en azından kendi insanı açısından dünyada bulunma geriliminden kaynaklanan, üstüne bir de kapitalizmin artırdığı acıyı daha az hissedebileceği bir dünya inşa etmeyi başarmıştır (!).

***

Bilindiđi üzere “birey” kavramı modern “ulus-devlet” kavramı ile birlikte ortaya çıkmış bir kavramdır. Geleneksel toplumsal yapıların ortadan kalkması ile birlikte bireysel özgürlüklerin devletin ezici gücü karşısında nasıl korunacağına dair kaygılar; aile ve cemiyetler gibi toplumsal yapıların güçlü tutulması gerektiğine dair düşüncelerin pekişmesine neden olmuştur. Bireysel ve toplumsal grupların gerek kendi aralarında gerekse devlet karşısında haklarını koruyabilmeleri için güçlü bir hukuk devletinin gerekliliği artık tartışma götürmemektedir. Öte yandan, post modernizm ve küreselleşme tartışmaları çerçevesinde kavramsallaştırılan devlet üstü ve devlet altı yapıların güçlenmesi nedeniyle eş zamanlı olarak ortaya çıkan bölgesel uyum ve bütünleşme ve mikro düzey güç odaklanmaları karşısında devletin stratejik önemi medeniyet inşası bağlamında ele alınmalıdır.

***